

Το σπίτι της σιωπής

ΟΡΧΑΝ ΠΑΜΟΥΚ

Το σπίτι  
της σιωπής

Μετάφραση  
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΜΠΑΤΖΗΣ

Επιμέλεια  
ΣΤΕΛΛΑ ΒΡΕΤΟΥ

ΩΚΕΑΝΙΔΑ

Τίτλος πρωτοτύπου:  
Orhan Pamuk, *Sessiz Ev*

1η έκδοση: Νοέμβριος 2008

Μετάφραση από τα τουρκικά: Παναγιώτης Αμπατζής  
Επιμέλεια: Στέλλα Βρετού  
Τυπογραφική διόρθωση: Αρετή Μπουκάλα

© 1996, İletişim Yayıncılık A.Ş. Kasım  
© 2007, για την ελληνική γλώσσα  
Εκδόσεις Ωκεανίδα ΑΕ  
Σολωμού 25, 106 82 Αθήνα, τηλ. 210.38.27.341  
Πλάτωνος 17, 546 31 Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310.231.800  
e-mail: oceanida@internet.gr  
www.oceanida.gr

Ηλεκτρονική στοιχειοθεσία-Σελιδοποίηση: Εκδόσεις «Ωκεανίδα»  
Εκτύπωση: Μ. Σπύρου & Σία ΑΕ  
Βιβλιοδεσία: Βιβλιοδομή ΑΕ

ISBN 978-960-410-540-3

## 1

«Το δείπνο είναι έτοιμο, κυρία», είπα. «Περάστε, αν θέλετε, στο τραπέζι».

Δεν είπε τίποτα. Στεκόταν ακίνητη, ακουμπισμένη στο μπασιτόνι της. Την πλησίασα, την έπιασα από το χέρι, την έβαλα να καθίσει στο τραπέζι. Κάτι μουρμούρισε. Κατέβηκα στην κουζίνα, πήρα το δίσκο της, τον ανέβασα πάνω, τον έβαλα μπροστά της. Έριξε μια ματιά στο φαγητό, δεν το άγγιξε. Έσκυψε το κεφάλι της μουρμουρίζοντας, και τότε κατάλαβα. Πήρα την πετσέτα της, τεντώθηκα και την έδεσα πίσω από τα πελώρια αυτιά της.

«Να δούμε τι μας έφτιαξες», είπε. «Τι σκαρφίστηκες πάλι;»

«Ιμάμ μπαϊλντί», είπα. «Το ζητήσατε χθες».

«Το ίδιο με το μεσημέρι;»

Έσπρωξα το πιάτο μπροστά της. Πήρε το πιρούνι μουρμουρίζοντας, ανακάτεψε λίγο τη μελιτζάνα κι ύστερα άρχισε να τρώει.

«Κυρία, η σαλάτα σας είναι εδώ», είπα, και πήγα πίσω στην κουζίνα. Σερβιρίστηκε μια μελιτζάνα κι άρχισα να τρώω.

Σε λίγο την άκουσα να φωνάζει: «Αλάτι! Ρετζέπ, πού είναι η αλατιέρα;»

Σηκώθηκα, πήγα μέσα να ψάξω· η αλατιέρα ήταν δίπλα στο χέρι της.

«Μα η αλατιέρα είναι εδώ!»

«Άλλο πάλι τούτο», είπε. «Γιατί πηγαίνεις μέσα όταν τρώω;»

Δεν απάντησα.

«Αύριο δεν έρχονται;»

«Ναι, κυρία, έρχονται!» είπα. «Δεν θα βάλετε αλάτι;»

«Μην ανακατεύεις σε πράγματα που δεν σε αφορούν», είπε. «Έρχονται ή δεν έρχονται αύριο;»

«Αύριο το μεσημέρι», είπα. «Τηλεφώνησαν...»

«Τι άλλο έχει για φαγητό;»

Πήγα πίσω στην κουζίνα τη μισή μελιτζάνα· σ' ένα καθαρό πιάτο της έβαλα φασολάκια. Σαν άρχισε ν' ανακατεύει με αηδία και τα φασολάκια, ξαναπήγα στην κουζίνα, κάθισα κι άρχισα να τρώω. Σε λίγο ζήτησε πιπέρι, μα έκανα πως δεν άκουσα. Κατόπιν ζήτησε φρούτα· ανέβηκα πάνω, έσπρωξα τη γαβάθα με τα φρούτα μπροστά της. Σαν κουρασμένη αράχνη το κοκαλιάρικο χέρι της άρχισε να πασπατεύει τα ροδάκινα. Στο τέλος σταμάτησε.

«Όλα σάπια! Πού τα βρήκες αυτά, κάτω από τα δέντρα τα μάζεψες;»

«Δεν είναι σάπια, κυρία», είπα. «Είναι ώριμα. Τα καλύτερα είναι. Τα πήρα από το μανάβη. Ξέρετε καλά πως εδώ δεν υπάρχουν πια ροδακινιές...»

Έκανε πως δεν άκουσε· διάλεξε ένα ροδάκινο. Εγώ πήγα μέσα· δεν είχα προλάβει να τελειώσω τα φασολάκια μου, «Έλα να μου λύσεις την πετσέτα», την άκουσα να

φωνάζει. «Πού είσαι, Ρετζέπ, έλα να μου λύσεις την πετσέτα!»

Έτρεξα· ενώ έλυνα την πετσέτα της, είδα πως είχε φάει μονάχα μισό ροδάκινο.

«Τουλάχιστον να σας φέρω μερικά βερίκοκα, κυρία», της είπα. «Έπειτα λέτε ότι πεινάτε και με ξυπνάτε τη νύχτα...»

«Ευχαριστώ», είπε. «Δεν ξέπεσα τόσο ώστε να τρώω σάπια φρούτα. Λύσ' το αυτό!»

Τεντώθηκα κι έλυσα την πετσέτα της· κατσούφιασε καθώς σκούπιζε το στόμα της, κι έκανε σαν να προσευχότανε. Σηκώθηκε.

«Ανέβασέ με επάνω!»

Στηρίχτηκε επάνω μου, κι αρχίσαμε ν' ανεβαίνουμε τις σκάλες· στο ένατο σκαλοπάτι σταματήσαμε να πάρουμε ανάσα.

«Ετοίμασες τα δωμάτιά τους;» ρώτησε λαχανιασμένη.

«Τα ετοίμασα».

«Καλά, πάμε», είπε, και στηρίχτηκε πιο πολύ επάνω μου.

Συνεχίσαμε ν' ανεβαίνουμε. Όταν φτάσαμε στο τελευταίο σκαλοπάτι, είπε:

«Δεκαεννέα, δόξα σοι ο Θεός», είπε και μπήκε στο δωμάτιό της.

«Ανάψτε το φως σας», είπα. «Εγώ θα πάω στον κινηματογράφο».

«Θα πάει, λέει, στον κινηματογράφο! Κοτζάμ άνθρωπος! Τουλάχιστον μην αργήσεις».

«Δεν θ' αργήσω».

Κατέβηκα κάτω, τέλειωσα τα φασολάκια μου, έπλυνα τα πιάτα. Έβγαλα την ποδιά μου, πήρα το σακάκι μου. Βγήκα.

Το δροσερό αεράκι που φυσούσε από τη μεριά της θάλασσας μου ήταν πολύ ευχάριστο· τα φύλλα της συκιάς θρόιζαν. Έκλεισα την πόρτα του κήπου, και προχώρησα προς την παραλία. Εκεί που τελειώνει η μάντρα του κήπου μας, αρχίζει ο δρόμος με τα καινούργια σπίτια. Άνθρωποι στα μπαλκόνια τους και στους μικρούς, στενούς κήπους ακούνε, βλέπουν τις ειδήσεις στις τηλεοράσεις τους· μπροστά στις ψησταριές όρθιες γυναίκες· ούτε κι αυτές με βλέπουν. Στις σχάρες κρέατα, καπνοί. Η οικογενειακή ζωή! Πώς να 'ναι άραγε; Σαν έρθει ο χειμώνας, κανείς δεν μένει, οι δρόμοι έρημοι, ακούω τα βήματά μου κι ανατριχιάζω. Κρύωσα, φόρεσα το σακάκι μου, έστριψα σ' ένα στενό.

Παράξενο να σκέφτεσαι πως όλοι, την ίδια ώρα, τρώνε το φαγητό τους βλέποντας τηλεόραση. Τριγυρίζω στα σοκάκια. Σ' ένα απ' αυτά, που βγάζει στην πλατεία, πλησιάζει ένα αμάξι· ο κουρασμένος σύζυγος, με την τσάντα στο χέρι, που βγαίνει από μέσα, έρχεται από την Ιστανμπούλ. Μπαίνει βιαστικός στο σπίτι του, σαν να έχει αργήσει για το φαγητό μπροστά στην τηλεόραση. Μόλις ξαναβγαίνω στην παραλία, ακούω τη φωνή του Ισμαήλ.

«Εθνικό λαχείο! Κληρώνει σε έξι μέρες!»

Δεν με είδε. Ούτε εγώ του φώναξα. Τριγύριζε ανάμεσα στα τραπέζια του εστιατορίου. Τον φώναξαν από ένα τραπέζι, πλησίασε, έσκυψε κι άπλωσε ένα μάτσο λαχεία σε μια κοπέλα με άσπρο φόρεμα και κορδέλα στα μαλλιά. Η κοπέλα, σοβαρή, διάλεξε ένα λαχείο, η μητέρα κι ο πατέρας της την παρακολουθούσαν χαρούμενοι. Γύρισα την πλάτη, δεν κοίταξα. Αν έλεγα κάτι, αν μ' έβλεπε ο Ισμαήλ, κούτσα κούτσα θα ερχόταν δίπλα μου. Γιατί δεν περνάς από το σπίτι; θα ρωτούσε. Το σπίτι σας είναι μακριά, Ισμαήλ, θα

του απαντούσα, κι είναι κι ανηφόρα. Ναι, έχεις δίκιο, θα μου έλεγε. Αν με τα χρήματα που μας έδωσε ο Ντογάν μπέης αγόραζα οικόπεδο εδώ, στην παραλία, κοντά στο σταθμό, σήμερα θα ήμουν εκατομμυριούχος, θα συνέχιζε. Ναι, ναι. Πάντα τα ίδια λόγια. Κι η όμορφη γυναίκα του κοιτάζει και δεν μιλάει. Γιατί να πάω; Κάπου κάπου όμως, όταν δεν έχω κανέναν να κουβεντιάσω, τις χειμωνιάτικες νύχτες, πηγαίνω και τον βρίσκω, ξέροντας πως πάντα τα ίδια θα μου πει.

Τα καφενεία στην παραλία είναι άδεια. Οι τηλεοράσεις όλες ανοιχτές. Οι καφετζήδες έχουν βάλει στη σειρά εκατοντάδες άδεια ποτηράκια του τσαγιού, που λάμπουν πεντακάθαρα κάτω από το δυνατό φως. Περιμένουν να τελειώσει το δελτίο ειδήσεων και να βγει ο κόσμος από τα σπίτια του. Κάτω από τα αδειανά τραπέζια στέκονται γάτες. Συνέχισα να περπατάω.

Στην άλλη πλευρά του μόλου, βάρκες τραβηγμένες στην ακτή. Η μικρή, βρόμικη παραλία έρημη. Στην άμμο, φύκια, μπουκάλια, πλαστικά που έφερε το κύμα... Λένε ότι θα κατεδαφίσουν το σπίτι του βαρκάρη Ιμπραήμ. Λένε ακόμη ότι και το καφενείο θα έχει την ίδια τύχη. Όταν είδα τα φωτισμένα παράθυρα του καφενείου, χάρηκα πολύ. Μπορεί να βρω κάποιον εκεί που δεν θα παίζει χαρτιά να κουβεντιάσουμε, θα ρωτήσει, πώς είσαι, θα του πω, θ' ακούει, εε, εσύ πώς είσαι, θα του πω, θα μου πει, θ' ακούω. Μιλώντας πολύ δυνατά για να σκεπάσουμε τη φωνή και το βουητό από την τηλεόραση και τους πελάτες· αυτή είναι η φιλία... Μπορεί να πάμε ακόμη και σινεμά μαζί.

Μόλις όμως μπήκα στο καφενείο, χάλασε το κέφι μου, ήταν και τα δυο εκεί, εκείνα τα αγόρια. Νά ορίστε: μόλις με

είδαν χάρηκαν, κοιτάχτηκαν κι άρχισαν να γελούν, όμως εγώ δεν σας είδα, κοίταξα το ρολόι μου, ψάχνω να βρω κάποιον φίλο. Κάπου εκεί, αριστερά, καθόταν ο Νεβζάτ και παρακολουθούσε αυτούς που παίζανε χαρτιά. Τον πλησίασα, πήρα μια καρτέκλα και κάθισα κοντά του. Είμαι χαρούμενος· γύρισα στον Νεβζάτ και του χαμογέλασα.

«Γεια σου», του είπα. «Πώς είσαι;»

Δεν μίλησε.

Έριξα μια ματιά στην τηλεόραση· ήταν το τέλος των ειδήσεων. Κατόπιν κοίταξα τα χαρτιά και τον Νεβζάτ, που παρακολουθούσε το παιχνίδι, και περίμενα να τελειώσει η παρτίδα· τέλειωσε, μα κανείς δεν ασχολήθηκε μ' εμένα, μιλούσαν και γελούσαν μεταξύ τους. Ξανάρχισε το παιχνίδι, βυθίστηκαν σ' αυτό, τελείωσε κι αυτός ο γύρος. Ενώ μοιραζαν ξανά τα χαρτιά, σκέφτηκα ότι έπρεπε κάτι να πω.

«Νεβζάτ, το γάλα που μας έφερες σήμερα ήταν πολύ καλό».

Κούνησε το κεφάλι του συνεχίζοντας να κοιτάζει τα χαρτιά.

«Ξέρεις, όταν το γάλα είναι παχύ, είναι πολύ νόστιμο».

Ξανακούνησε το κεφάλι του. Κοίταξα το ρολόι μου, ήταν εννέα παρά πέντε. Κοίταξα την τηλεόραση. Ήμουν απορροφημένος, όταν, ύστερα από κάμποση ώρα, είδα τους νεαρούς να γελούν ειρωνικά. Όταν είδα την εφημερίδα που κρατούσαν, σκέφτηκα με τρόπο: «Ω Θεέ μου, λες να είναι πάλι καμιά φωτογραφία;» Γιατί μια κοίταζαν εμένα μια την εφημερίδα και γελούσαν ειρωνικά. Περιφρόνησέ τους, Ρετζέπ! Μα και πάλι σε λίγο με βασάνισε μια σκέψη: συχνά οι εφημερίδες δημοσιεύουν φωτογραφίες· κι είναι αδυσώπητες· και γράφουν από κάτω στις λεζάντες ανόητα κι άδι-

κα πράγματα, σαν αυτά που γράφουν κάτω από φωτογραφίες με γυμνές γυναίκες ή με αρκούδες που γεννοβολήσανε στους ζωολογικούς κήπους. Στράφηκα ξαφνικά στον Νεβζάτ και, δίχως καθόλου να σκεφτώ, είπα:

«Πώς είσαι;»

Για μια στιγμή γύρισε, με κοίταξε, κάτι μουρμούρισε, μα ο νους μου ήταν στη φωτογραφία, δεν μπόρεσα να του πω τίποτε άλλο. Κι όχι μονάχα αυτό· έκανα την ανοησία να ξανακοιτάξω τους δυο νεαρούς. Τα βλέμματά μας διασταυρώθηκαν και γέλασαν ακόμη πιο κοροϊδευτικά. Γύρισα το κεφάλι μου. Στο τραπέζι έπεσε ένας ρήγας. Οι χαρτοπαίχτες άρχισαν να βρίζονται· άλλοι χαίρονταν, άλλοι λυπούνταν. Κατόπιν άρχισαν μια καινούργια παρτίδα, τα χαρτιά κι οι χαρές αλλάξανε θέση. Λες να 'τανε καμιά φωτογραφία; Ξαφνικά, κάτι ήρθε στο νου μου.

«Τζεμίλ!» φώναξα στο γκαρσόνι. «Φέρε ένα τσάι».

Έτσι, θα μπορούσα ν' απασχοληθώ για λίγο και να ξεχάσω· αυτό όμως δεν κράτησε πολύ, το μυαλό μου είχε κολλήσει στην εφημερίδα και στους νεαρούς που την κοίταζαν και γελούσαν. Γύρισα πάλι και τους κοίταξα, εκείνη τη στιγμή δείχνανε στον Τζεμίλ ένα άρθρο της εφημερίδας. Ο Τζεμίλ πρόσεξε που τον κοίταξα ανήσυχος και κατσάδιασε τους νεαρούς λέγοντας φωναχτά:

«Παλιόπαιδα!»

Ήταν όμως αργά, δεν μπορούσα πια να κάνω τον αδιάφορο. Θα 'πρεπε προ πολλού να είχα φύγει από δω. Οι νεαροί εξακολουθούσαν να ξεκαρδίζονται στα γέλια.

«Τι τρέχει, Τζεμίλ;» είπα. «Τι έχει στην εφημερίδα;»

«Τίποτα!» είπε αυτός. «Ανοησίες».

Φλεγόμουν από περιέργεια. Προσπάθησα να συγκρα-

τηθώ, μα στάθηκε αδύνατον. Κατέβηκα από την καρέκλα σαν μαγεμένος και προχώρησα αργά αργά προς τον Τζεμίλ, περνώντας μπροστά από τους νεαρούς που είχαν σωπάσει.

«Γιά δείξε μου την εφημερίδα!»

Έκανε μια κίνηση σαν να 'θελε να κρύψει την εφημερίδα. Κατόπιν, είπε κάπως ένοχα:

«Ανοησίες! Γίνονται τέτοια πράγματα; Είναι αλήθεια;» είπε και στράφηκε στους νεαρούς. «Παλιόπαιδα!» είπε πάλι κι επιτέλους, μου έδωσε την εφημερίδα.

Σαν πεινασμένος λύκος την άρπαξα από το χέρι του, την άνοιξα· η καρδιά μου χτυπάει γρήγορα. Νομίζω ότι πνίγομαι από αγωνία, κοιτάζω το σημείο που μου έδειξε, όχι, δεν υπάρχει καμιά φωτογραφία.

«Πού είναι;»

«Εδώ», είπε ο Τζεμίλ και μου έδειξε με το δάχτυλό του ένα σημείο.

Διαβάζω πολύ γρήγορα το σημείο που μου δείχνει:

Το «Βήμα του Ιστορικού»... Οι ιστορικοί θησαυροί του Ουσκιουντάρ...\* Ο ποιητής Γιαχγιά Κεμάλ και το Ουσκιουντάρ... Λίγο πιο κάτω, ένας μικρός τίτλος: «Το τζαμί του Μεχμέτ πασά, το τζαμί κι η βρύση Αχμεντιέ... Το τζαμί κι η βιβλιοθήκη Σεμσί πασά...» Μετά, το δάχτυλο του Τζεμίλ πήγε προς τα κάτω· διαβάζω:

«Το Σπίτι των Νάνων στο Ουσκιουντάρ».

Ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι μου. Το διάβασα όλο μονορούφι:

«Εκτός απ' αυτά, παλιότερα στο Ουσκιουντάρ υπήρχε κι

\* Χρυσούπολη: προάστιο της Ιστανμπούλ, περισσότερο γνωστό σήμερα ως Σκούταρι.

ένα σπίτι των νάνων. Είχε φτιαχτεί ειδικά για τους νάνους, δεν του έλειπε τίποτα. Μονάχα που τα δωμάτια, οι πόρτες, τα παράθυρα, οι σκάλες ήταν ανάλογα με το μπόι των νάνων, οι κανονικοί άνθρωποι, για να μπουν μέσα, έπρεπε να διπλωθούν στα δύο. Σύμφωνα με τις έρευνες του καθηγητή της Ιστορίας της Τέχνης Δρ. Σουχέιλ Ενβέρ, το σπίτι αυτό χτίστηκε με εντολή της Χαντάν, συζύγου του σουλτάνου Μεχμέτ Β' και μητέρας του σουλτάνου Αχμέτ Α', η οποία αγαπούσε πολύ τους νάνους. Η αγάπη της γυναίκας αυτής για τους νάνους έχει σημαντική θέση στην ιστορία του χαρεμιού. Επειδή η σουλτάνα Χαντάν επιθυμούσε οι συμπαθητικοί αυτοί φίλοι της να ζουν ανενόχλητοι κι ήσυχοι και μετά το θάνατό της, ανέθεσε το χτίσιμό του στον αρχιμαραγκό των ανακτόρων Ραμαζάν. Λέγεται ότι ήταν τόση η τελειότητα της ξυλοκατασκευής και των σκαλισμάτων του, που το σπιτάκι ήταν ένα μικρό αριστούργημα. Ωστόσο δεν μπορούμε να πούμε με σιγουριά αν υπήρχε πραγματικά αυτό το παράξενο κι ενδιαφέρον σπίτι, καθώς δεν αναφέρεται στις *Περιηγήσεις* του γνωστού ιστορικού Εβλιγιά Τσελεμπί, που την ίδια εποχή είχε επισκεφθεί το Ουσκιουντάρ. Ακόμη όμως κι αν υπήρχε πράγματι, θα πρέπει να καταστράφηκε στη μεγάλη πυρκαγιά του 1642, που έκαψε το μεγαλύτερο μέρος του Ουσκιουντάρ.

Αναστατώθηκα. Τρέμανε τα πόδια μου, έγινα μούσκεμα στον ιδρώτα.

«Αγνόησέ τους, Ρετζέπ», είπε ο Τζεμίλ. «Μην τους δίνεις σημασία».

Ένωθα έντονα την επιθυμία να ξαναδιαβάσω το άρθρο, μα δεν είχα κουράγιο. Δεν μπορούσα ν' ανασάνω. Η εφημερίδα έπεσε από το χέρι μου.

«Έλα, κάθισε», είπε ο Τζεμίλ, «να συνέλθεις. Πειράχτηκες, ασφαλώς, στενοχωρήθηκες».

Κατόπιν γυρίζει στους νεαρούς και για άλλη μια φορά τους λέει, «Παλιόπαιδα!»

Τους κοίταξα κι εγώ, τα πόδια μου τρέμανε. Είδα ότι με κοιτάζανε με ύπουλο ενδιαφέρον.

«Ναι», είπα. «Στενοχωρήθηκα». Σώπασα για λίγο, πήρα ανάσα και κατόπιν ξαναμίλησα, μαζεύοντας όση δύναμη είχα.

«Μα δεν λυπάμαι που είμαι νάνος», είπα. «Λυπάμαι κυρίως γιατί οι άνθρωποι είναι κακοί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να κοροϊδεύουν έναν πενήνταπεντάχρονο νάνο».

Έπεσε σιωπή. Φαίνεται πως μ' άκουσαν κι αυτοί που παίζανε χαρτιά. Το βλέμμα μου διασταυρώθηκε με τον Νεβζάτ. Κατάλαβε μήπως; Οι νεαροί κατέβασαν το κεφάλι· φαίνεται ότι ντράπηκαν λίγο. Ζαλίζομαι, η τηλεόραση βουίζει.

«Παλιόπαιδα!» επαναλαμβάνει ο Τζεμίλ κάπως μηχανικά.

Στο τέλος κατάφερα να πλησιάσω στην πόρτα. Κάνω να βγω έξω.

«Στάσου, βρε Ρετζέπ», μου λέει ο Τζεμίλ. «Πού πας;»

Δεν απάντησα. Με ασταθή βήματα, άφησα πίσω μου τα ζωηρά φώτα του καφενείου. Βρίσκομαι πάλι έξω, στη δροσερή και σκοτεινή νύχτα.

Δυσκολεύομαι να περπατήσω, αλλά ζορίζω τον εαυτό μου και κάνω λίγα βήματα ακόμη· πάω και κάθομαι πάνω σε μια δέστρα. Αναπνέω βαθιά τον καθαρό αέρα. Η καρδιά μου εξακολουθεί να χτυπάει δυνατά. Τι μπορώ να κάνω; Απέναντι, στα κέντρα διασκέδασης, τα φώτα φεγγαβολούν, στα εστιατόρια, στα δέντρα έχουν κρεμάσει χρωματιστά λαμπιόνια, άνθρωποι κάτω από το φως τους τρώνε και κουβεντιάζουν. Θεέ μου!

Για μια στιγμή, άνοιξε η πόρτα του καφενείου κι άκουσα τη φωνή του Τζεμίλ:

«Ρετζέπ, Ρετζέπ! Πού είσαι;»

Δεν έβγαλα μιλιά. Δεν με είδε, μπήκε μέσα.

Ύστερα από κάμποση ώρα, άκουσα το βουητό του ηλεκτρικού τρένου με προορισμό την Άγκυρα· σηκώθηκα. Η ώρα θα πρέπει να ήταν κάπου εννέα και δέκα. Σκέφτηκα: Μήπως όλα αυτά δεν είναι παρά λέξεις, σύννεφα από ήχους που, μόλις σκορπίσουν στο κενό, διαλύονται;

Κάπως ηρέμησα, μα δεν ήθελα να γυρίσω στο σπίτι, αλλά δεν είχα και τίποτε άλλο να κάνω: θα πήγαινα στον κινηματογράφο. Ο ιδρώτας μου στέγνωσε, το χτυποκάρδι λιγότεψε, τώρα ήμουν καλύτερα. Ανέπνευσα βαθιά κι άρχισα να περπατάω.

Άφησα πίσω μου το καφενείο· θα 'χουν οπωσδήποτε ξεχάσει κι εμένα και τις λέξεις, η τηλεόραση θα βουίζει, οι νεαροί, αν δεν τους έχει διώξει ο Τζεμίλ, θα ψάχνουν να βρουν άλλον για να τον κοροϊδέψουν· και νά με πάλι στο δρόμο, κόσμος πολύς, φάγανε το φαγητό τους και, προτού ξανακαθίσουν μπροστά στις τηλεοράσεις τους, προτού πάρουν τις θέσεις τους στα καφενεία, κάνουν περιπάτο για να χωνέψουν. Τρώνε παγωτά, κουβεντιάζουν, χαιρετιούνται, γυναίκες, σύζυγοι που μόλις επέστρεψαν από τη δουλειά, τα παιδιά τους, που συνέχεια κάτι μασουλάνε· όλοι γνωρίζονται και χαιρετιούνται. Πέρασα μπροστά από τα εστιατόρια, μα δεν είδα τον Ισμαήλ. Πιθανό να έχει πουλήσει όλα τα λαχεία και να πήρε τον ανήφορο για το σπίτι του. Αν πήγαινα σ' αυτόν, αντί για τον κινηματογράφο, θα κουβεντιάζαμε. Μα πάντα τα ίδια και τα ίδια...



Ο δρόμος γέμισε για τα καλά. Αμάξια μπροστά από τα παγωτατζίδικα, μικροπαρέες που εμποδίζουν την κυκλοφορία. Φοράω σακάκι και γραβάτα, μα δεν αντέχω τον πολύ κόσμο· στρίβω σ' ένα στενό. Ανάμεσα στα αυτοκίνητα που είναι παρκαρισμένα στα στενοσόκακα και που τα φωτίζει το αμυδρό γαλάζιο φως των τηλεοράσεων, τα παιδιά παίζουν κρυφτό. Σαν ήμουνα μικρός, σκεφτόμουνα πως το παιχνίδι αυτό θα μπορούσα να το παίξω πολύ καλά, μα δεν τολμούσα να παίξω μαζί τους όπως έκανε ο Ισμαήλ. Αν έπαιζα όμως, θα κρυβόμουνα καλύτερα απ' όλους, μπορεί κι εδώ, στα χαλάσματα του χανιού, όπου η μητέρα μου έλεγε ότι υπήρχαν άρρωστοι από πανούκλα, ή και στο χωριό, στο στάβλο, έτσι, μάλιστα, που να μη βγαίνω καθόλου από μέσα, και να δούμε τότε ποιον θα κοροϊδεύανε, θα 'ψαχνε η μητέρα μου να με βρει, θα ρωτούσε τον Ισμαήλ, πού είναι ο αδελφός σου, κι αυτός, ρουφώντας τη μύτη του, θα 'λεγε, πού να ξέρω, εγώ θα τους άκουγα, και, μάνα, θα 'λεγα, εγώ μπορώ μια χαρά να ζω κρυμμένος δίχως να με βλέπει κανείς, και τότε μόνο η μάνα μου θα 'κλαιγε τόσο πολύ, που εγώ, αναγκαστικά θα 'λεγα, καλά, καλά, μάνα, βγαίνω, νά με, εδώ είμαι, δεν θα κρυφτώ ποτέ πια, κι η μάνα μου θα με ρωτούσε γιατί κρύβομαι, και θα σκεφτόμουνα πως ίσως να 'χει δίκιο, ποιος ο λόγος να κρύβομαι, τι έχω να κρύψω; Και για μια στιγμή θα ξεχνούσα.

Ενώ περνούσα γρήγορα τον κεντρικό δρόμο, τους πήρε το μάτι μου: ο κύριος Σιτκί είχε μεγαλώσει, είχε παντρευτεί, ήταν με τη γυναίκα του και το παιδί τους, που ήταν ήδη στο μπόι μου. Με γνώρισε, χαμογέλασε και σταμάτησε:

«Γεια σου, Ρετζέπ εφέντη», μου είπε. «Πώς είσαι;» Πάντα περίμενα να μιλήσουν αυτοί πρώτοι.

«Γεια σας, Σιτκί μπέη», είπα. «Καλά, ευχαριστώ».

Αναλλάξαμε χειραψία. Όχι με τη γυναίκα του. Το παιδί του με κοίταζε με φόβο και περιέργεια.

«Γλυκιά μου, ο Ρετζέπ είναι από τους πιο παλιούς στο Τζενέτχισαρ».

Η γυναίκα του κούνησε το κεφάλι της χαμογελώντας. Χάρηκα, αισθάνθηκα περήφανος που ήμουν ένας από τους πιο παλιούς κατοίκους της περιοχής.

«Η γιαγιά πώς είναι;»

«Έτσι κι έτσι!» είπα. «Η κυρία πάντα παραπονιέται για κάτι».

«Πόσα χρόνια πέρασαν!» είπε. «Ο Φαρούκ πού βρίσκεται;»

«Αύριο έρχονται», είπα.

Στράφηκε στη γυναίκα του και προσπάθησε να της εξηγήσει πως ο Φαρούκ ήταν παιδικός του φίλος. Κατόπιν χαιρετηθήκαμε χωρίς χειραψία, κουνώντας μονάχα το κεφάλι. Τώρα ασφαλώς θα διηγείται στη γυναίκα του τα παιδικά του χρόνια, θα της μιλά για μένα, θα της λέει ότι τους είχα πάει, σαν ήτανε μικροί, στο πηγάδι, ότι τους έμαθα να ψαρεύουν κέφαλους και τότε βέβαια το παιδί θα τον ρωτούσε: Γιατί, πατέρα, ο άνθρωπος εκείνος είναι τόσο μικρός; Γιατί η μητέρα του τον γέννησε προτού παντρευτεί, έλεγα παλιότερα. Ο Σιτκί παντρεύτηκε. Παντρεύτηκε κι ο Φαρούκ, μα δεν έκανε παιδιά, η μητέρα μου, αντίθετα, έκανε, και τότε η κυρά μάς έστειλε όλους στο χωριό. Και πριν φύγουμε, μας χτύπησε με τα λόγια της και με το μπαστούνι της και η μητέρα μου είπε, αν δεν κάνω λάθος: Κυρία, τι φταίνε τα παιδιά; Καμιά φορά νομίζω ότι τις άκουσα κι εγώ εκείνες τις λέξεις, τη φοβερή εκείνη μέρα...

Μπήκα στο στενό όπου βρίσκεται ο κινηματογράφος κι

άκουσα τη μουσική που παίζουν πριν από την ταινία. Η είσοδος του κινηματογράφου είναι καλά φωτισμένη. Ρίχνω μια ματιά στις φωτογραφίες: Θα βρεθούμε στον παράδεισο. Παλιά ταινία: στη φωτογραφία αγκαλιασμένοι η Χουλγιά Κότσογιγιτ κι ο Εντίζ Χουν, σε μια άλλη ο Εντίζ Χουν στη φυλακή, και σε μια άλλη η Χουλγιά τραγουδάει, όμως αν δεν δεις την ταινία, δεν μπορείς να ξέρεις τη σειρά των γεγονότων. Αυτός θα 'ναι, φαίνεται, ο λόγος που βάζουν έξω φωτογραφίες από το έργο· για να σου κινήσουν την περιέργεια. Πήγα στο ταμείο, ένα εισιτήριο, παρακαλώ, η ταμιάς έκοψε ένα εισιτήριο και μου το έδωσε, ευχαριστώ. Ρώτησα: «Είναι ωραία η ταινία;»

Η κοπέλα μου είπε ότι δεν την είχε δει. Είναι φορές που, νά, θέλω να μιλήσω. Πήγα, κάθισα στη θέση μου και περίμενα. Σε λίγο άρχισε η ταινία.

Όταν πρωτογνωρίστηκαν, η κοπέλα ήταν τραγουδίστρια και δεν συμπαθούσε τον νέο που υποδύεται ο Εντίζ Χουν μα, όταν αυτός τη σώζει μια μέρα από κάποιους, αυτή συγκινείται και καταλαβαίνει ότι είναι ερωτευμένη μαζί του, ο πατέρας της όμως δεν θέλει το γάμο αυτό. Κατόπιν ο νέος πάει στη φυλακή. Εδώ κάνει διάλειμμα. Δεν σηκώνομαι όμως από τη θέση μου, αποφεύγω το πλήθος. Ξαναρχίζει η ταινία, η κοπέλα παντρεύεται τον ιδιοκτήτη του κέντρου όπου εργάζεται, δεν κάνουν παιδιά κι ούτε θέλουν να κάνουν. Ο άντρας της κάποτε την εγκαταλείπει, φεύγει με μια γυναίκα του δρόμου, στο μεταξύ ο Εντίζ δραπετεύει από τη φυλακή και συναντιούνται σ' ένα σπίτι κοντά στη γέφυρα του Βοσπόρου· εκεί η Χουλγιά Κότσογιγιτ λέει ένα τραγούδι. Ακούγοντας εκείνο το τραγούδι, κάπως συγκινήθηκα. Ο νέος είναι αποφασισμένος να τη

γλιτώσει από τα χέρια του κακού συζύγου, κι όταν αυτός τιμωρείται από τη θεία δίκη, αποφασίζουν να παντρευτούν. Ο πατέρας της τους κοιτάζει χαρούμενος να φεύγουν πιασμένοι χέρι χέρι· προχωρούν, απομακρύνονται, απομακρύνονται. ΤΕΛΟΣ.

Ανάβουν τα φώτα, βγαίνουμε έξω, όλοι μιλούν για την ταινία. Κι εγώ θα 'θελα να μιλήσω με κάποιον. Η ώρα είναι έντεκα και δέκα, η κυρά θα με περιμένει, μα δεν μου κάνει καρδιά να γυρίσω στο σπίτι.

Προχώρησα προς τον παραλιακό δρόμο. Μπορεί ο φαρμακοποιός ο Κεμάλ να διανυκτερεύει, μπορεί και να έχει αϋπνία. Θέλω να πάω να κουβεντιάσουμε· εγώ θα διηγούμαι, αυτός θα μ' ακούει αφηρημένα κοιτάζοντας στο απέναντι περίπτερο τους νεαρούς που κάνουν κόντρες με τα αυτοκίνητά τους φωνάζοντας. Όταν είδα αναμμένα τα φώτα του φαρμακείου, χάρηκα. Δεν είχε κοιμηθεί. Άνοιξα την πόρτα, χτύπησε το κουδουνάκι. Διάβολε! Δεν είναι ο Κεμάλ, είναι η γυναίκα του.

«Γεια σας», είπα και κοντοστάθηκα. «Θέλω ασπιρίνες».

«Μία μονάχα ή ολόκληρο κουτάκι;» ρώτησε η γυναίκα.

«Δύο. Πονάει το κεφάλι μου... Ο κύριος Κεμάλ...» λέω, μα δεν μ' ακούει. Παίρνει το ψαλίδι, κόβει τις ασπιρίνες. Δίνοντας τα χρήματα, της λέω:

«Ο κύριος Κεμάλ πήγε για ψάρεμα το πρωί;»

«Ο Κεμάλ κοιμάται επάνω».

Κοιτάζω για μια στιγμή το ταβάνι. Κοιμάται εκεί, δυο πιθαμές πάνω από το ταβάνι. Αν ξυπνούσε, θα του μιλούσα· μπορεί κάτι να μου έλεγε για κείνα τα παλιόπαιδα, μπορεί και να μην έλεγε τίποτα, να κοίταζε αφηρημένα έξω· θα μιλούσα, θα μιλούσαμε. Πήρα πάνω από τον πάγκο τα

ρέστα που άφησε η γυναίκα με τα μικρά κάτασπρα χέρια της. Αυτή αμέσως πήρε το περιοδικό της και βυθίστηκε στο διάβασμα: φωτορομάντζο, νομίζω. Όμορφη γυναίκα! Την καληνύχτισα, βγήκα δίχως να την ενοχλήσω, το κουδουνάκι ξαναχτύπησε. Οι δρόμοι έχουν ερημώσει, τα παιδιά που παίζανε κρυφτό έχουν πάει στα σπίτια τους. Τι να κάνω; Πήρα κι εγώ το δρόμο για το σπίτι.

Κλείνοντας την πόρτα του κήπου, είδα φως ανάμεσα από τα παντζούρια της κυράς. Δεν κοιμάται προτού κοιμηθώ εγώ. Μπήκα από την πόρτα της κουζίνας, κλείδωσα, κι ανεβαίνοντας τις σκάλες, θυμήθηκα την εφημερίδα. Το σπίτι στο Ουσκιουντάρ είχε άραγε σκάλες;

Ποια εφημερίδα ήταν; Αύριο θα πάω στον μπακάλη να τη ζητήσω, θα του πω, έχεις τη χτεσινή *Τερζουμάν*, θα ρωτήσω, τη θέλει ο Φαρούκ μπέης, είναι ιστορικός, θέλει να διαβάσει το «Βήμα του Ιστορικού»... Έφτασα επάνω, μπήκα στο δωμάτιό της· είχε πλαγιασει.

«Ήρθα, κυρία», είπα.

«Μπράβο!» είπε. «Επιτέλους, βρήκες το δρόμο για το σπίτι!»

«Τι να έκανα; Η ταινία τέλειωσε αργά».

«Έκλεισες καλά τις πόρτες;»

«Τις έκλεισα», είπα. «Θέλετε κάτι; Γιατί θα κοιμηθώ. Μη με ξυπνήσετε».

«Αύριο έρχονται, σωστά;»

«Ναι», είπα. «Έφτιαξα τα κρεβάτια τους, ετοίμασα τα δωμάτιά τους».

«Ωραία», είπε. «Κλείσε καλά την πόρτα μου».

Κλείνω την πόρτα και φεύγω. Πάω γρήγορα να ξαπλώσω και να κοιμηθώ. Κατεβαίνω τις σκάλες.

## 2

Τον ακούω να κατεβαίνει ένα ένα τα σκαλιά. Τι κάνει στους δρόμους μέχρι αυτή την ώρα; Μη το σκέφτεσαι, Φατμά, θ' αηδιάσεις. Μα δεν μπορώ να κάνω κι αλλιώς. Έκλεισε άραγε καλά τις πόρτες ο βρομονάνος; Πεντάρα δεν δίνει! Θα πέσει αμέσως στο κρεβάτι του και, για ν' αποδείξει τη δουλική καταγωγή του, θα ροχαλίζει μέχρι το πρωί. Κοιμήσου λοιπόν, τζουτζέ, αμέριμνα, ήσυχα, τον ύπνο του υπηρέτη, κοιμήσου, για να 'ναι δική μου η νύχτα. Εγώ δεν μπορώ να κοιμηθώ. Σκέφτομαι ότι πρέπει να κοιμηθώ για να ξεχάσω, όμως το μόνο που κάνω είναι να περιμένω να κοιμηθώ, κι όσο περιμένω, καταλαβαίνω πως μάταια περιμένω, και περιμένω.

Ο ύπνος είναι ένα χημικό φαινόμενο έλεγε ο Σελαχατίν· όπως όλα τα πράγματα, έτσι κι ο ύπνος είναι ένα φαινόμενο που μπορεί να εξηγηθεί, Φατμά, όπως βρήκαν τον τύπο του νερού, που είναι H<sub>2</sub>O, έτσι μια μέρα θα βρουν και τον τύπο του ύπνου. Όχι βέβαια οι δικοί μας, οι βλάκες, δυστυχώς, οι Ευρωπαίοι, όπως πάντα· θα τον βρουν, και τότε κανείς δεν θα χρειάζεται, για να βγάλει την κούραση από πάνω του, να φοράει τις γελοίες πιτζάμες και να μπαίνει κάτω από τ'

άχρηστα σεντόνια σου και τα λουλουδάτα, γελοία, χαζά παπλώματά σου, περιμένοντας να ξημερώσει. Θα βάζουμε κάθε βράδυ τρεις σταγόνες φάρμακο σ' ένα ποτήρι νερό, θα το πίνουμε και το πρωί θα 'μαστε σαν να έχουμε ξυπνήσει από ύπνο χορταστικό, ολοζώντανοι, φρέσκοι φρέσκοι.

Και τι δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε, Φατμά, όλες εκείνες τις ώρες που θα πενούσαμε ξύπνιοι! Τις σκέφτηκες ποτέ τις ώρες αυτές;

Δεν είναι ανάγκη να σκεφτώ, Σελαχατίν, ξέρω: κοιτάζω το ταβάνι, κοιτάζω και περιμένω μπας και με πάρει μία από τις σκέψεις και με πάει στον ύπνο, μα πού να 'ρθει ο ύπνος; Αν μπορούσα να πιω κρασί, να πιω ρακί, θα κοιμόμουνα όπως εσύ, μα δεν τον θέλω τον άσχημο αυτό ύπνο. Εσύ έπινες δυο μπουκάλια. Δεν πίνω για να κάνω κέφι, Φατμά, μου έλεγες μα για να βγάλω από πάνω μου την κούραση της εγκυκλοπαίδειας, για ν' ανοίξει, να καθαρίσει το μυαλό μου. Κατόπιν κοιμόσουνα με το στόμα ανοιχτό, ροχαλίζοντας, κι εγώ σ' άφηνα κι έφευγα αηδιασμένη από τη ρακίλα που βρόμαγε το στόμα σου, ένα στόμα που θύμιζε σκοτεινό πηγάδι όπου μέσα συνουσιάζονται σκορπιοί και βάτραχοι. Κρύα γυναίκα, κακόμοιρη γυναίκα, σαν τον πάγο είσαι, εσύ δεν έχεις ψυχή! Αν έπινες ένα ποτηράκι, ίσως να καταλάβαινες! Ορίστε, πιες, σε διατάζω, Φατμά, δεν ξέρεις ότι πρέπει να υπακούς τον άντρα σου; Ναι, το ξέρεις, γιατί έτσι σ' έχουν μάθει, λοιπόν, κι εγώ σε διατάζω. Πιες, κι η αμαρτία στο λαιμό μου, άντε, Φατμά, για να λυτρωθεί ο νους σου, σ' το ζητάω εγώ, ο άντρας σου, Θεέ μου, πώς κατάντησα, να παρακαλάω μια γυναίκα, τη βαρέθηκα πια αυτή τη μοναξιά, σε παρακαλώ, Φατμά, έλα, πιες ένα ποτηράκι, ή μήπως εναντιώνεσαι στον άντρα σου;

'Όχι, εμένα δεν με ξεγελάει το ψέμα που παίρνει μορφή φιδιού! Ποτέ μου δεν ήπια. Μονάχα μια φορά. Μ' έσπρωξε η περιέργεια. Δεν ήταν κανείς στο σπίτι. Στην άκρη της γλώσσας μου, μια γεύση από αλάτι, θαρρείς, λεμόνι και φαρμάκι. 'Υστερα τρόμαξα, μετάνιωσα γι' αυτό που έκανα, ξέπλυνα το στόμα μου, άδειασα το ποτήρι, το έπλυνα καλά καλά, και περίμενα πότε θα μου 'ρθει η ζάλη· κάθισα για να μην πέσω κάτω· Θεέ μου, φοβήθηκα μη μεθύσω όπως εκείνος, μα δεν έπαθα τίποτα. Τότε κατάλαβα κι ησύχασα. Δεν με βάζει εμένα ο διάβολος στον πειρασμό.

Κοιτάζω ολοένα το ταβάνι. Αδύνατο να κοιμηθώ· ας σηκωθώ. Πάω κι ανοίγω σιγά το παντζούρι, μιας και τα κουνούπια δεν μ' ενοχλούν. Σπρώχνω το ένα φύλλο, ο αέρας έχει πέσει, η νύχτα είναι γεμάτη γαλήνη. Τα φύλλα της συκιάς δεν κουνιούνται. Το φως στην κάμαρη του Ρετζέπ σβηστό. Κοιμήθηκε, τίποτα δεν έχει να σκεφτεί ο τζουτζές, αμέσως τον παίρνει ο ύπνος. Η μόνη ασχολία του είναι το μαγείρεμα, τα λίγα ρούχα που έχει να πλύνει, τα ψώνια στην αγορά. Και τι ψωνίζει; Σάπια ροδάκινα. Για να πάρει σάπια ροδάκινα, τριγυρίζει ώρες στους δρόμους.

Δεν βλέπω τη θάλασσα, μα ξέρω από πού αρχίζει και μέχρι πού μπορεί να πάει χωρίς να φαίνεται: τεράστιος ο κόσμος! Αν δεν υπήρχαν οι πολύβουες μηχανές κι οι βάρκες με γυμνούς, άντρες και γυναίκες, θα μύριζε κι όμορφα, τον αγαπώ τον κόσμο... Ακούω και το τριζόνι. Σε μια εβδομάδα πήγε μόνο ένα βήμα μπροστά. Εγώ ούτε τόσο δεν κατάφερα να προχωρήσω. Παλιότερα, σκεφτόμουνα πως ο κόσμος είναι ωραίος, μα τότε ήμουνα παιδί, ανόητη. Έκλεισα τα παντζούρια, τράβηξα το σύρτη· ο κόσμος ας μείνει εκεί.

Κάθομαι αργά στην καρέκλα, κοιτάζω την επιφάνεια του τραπέζιού. Τα έπιπλα γεμάτα σιωπή. Η καράφα μισογεμάτη, το νερό μέσα ακίνητο. Όταν θέλω να πιω, βγάζω το γυάλινο πώμα, σηκώνω την καράφα, κοιτάζω πώς τρέχει το νερό στο ποτήρι, ακούω: το γυαλί θα κουδουνίσει, το νερό θα μουρμουρίσει, θα νιώσω μια φρεσκάδα. Όλα αυτά θα μου αλλάξουν τη διάθεση, θα με παρασύρουν, μα το νερό δεν θα το πιω. Όχι ακόμη.

Τα πράγματα που μοιράζουν το χρόνο πρέπει να ξοδεύονται με σύνεση. Κοιτάζω τη βούρτσα των μαλλιών μου και βλέπω τις τρίχες από τα μαλλιά μου που έχουν σκαλώσει ανάμεσα στα δόντια της. Τα αδύνατα λεπτά μαλλιά μου των ενενήντα χρόνων. Οι τρίχες πέφτουν μία μία. Ο καιρός, αυτό που λέγεται χρόνος, κυλάει. Σταματάω, αφήνω τη βούρτσα ανάποδα. Μου θυμίζει έντομο αναποδογυρισμένο κι ανατριχιάζω. Όλα αυτά τα αντικείμενα, αν τα άφηνα εκεί που βρίσκονται, αν για χίλια χρόνια δεν τα άγγιζε κανείς, θα έμεναν στη θέση τους χίλια χρόνια. Πάνω στο τραπέζι το κλειδί, η καράφα, διάφορα μικροπράγματα. Τι παράξενο, όλα στη θέση τους, ακίνητα! Τότε κι η σκέψη μου θα 'μενε ακίνητη, άχρωμη, άοσμη, σαν ένα κομμάτι πάγου.

Όμως αύριο θα 'ρθουν και τότε θα σκεφτώ. Γεια σου, πώς είσαι; Εσύ πώς είσαι; Θα μου φιλήσουν το χέρι. Πώς είστε, γιαγιάκα μου, πώς είστε, πώς είστε, γιαγιά; Θα τους περιεργαστώ. Μη μιλάτε όλοι μαζί, έλα εδώ εσύ, να σε δω, έλα κοντά μου, πες μου λοιπόν, τι κάνεις; Ξέρω, θα ρωτήσω για να μου πουν και ν' ακούσω ψέματα, μια-δυο επιπόλαιες κουβέντες! Εε, αυτό ήταν όλο; Δεν έχετε να πείτε τίποτε άλλο στη γιαγιά σας. Θα κοιταχτούν, θα μιλήσουν μεταξύ τους, θα γελάσουν, θα τους ακούσω, θα καταλάβω. Στο τέλος θα

αρχίσουν να φωνάζουν. Μη φωνάζετε, μη φωνάζετε, τα αυτιά μου, δόξα τω Θεώ, ακούω καλά. Μας συγχωρείτε, γιαγιά, ξέρετε, η άλλη γιαγιά μας δεν ακούει καλά. Εγώ δεν είμαι η μητέρα της μητέρας σας, είμαι του πατέρα σας. Μας συγχωρείτε, μας συγχωρείτε! Καλά, καλά, πείτε, πείτε μου κάτι τουλάχιστον για την άλλη σας τη γιαγιά, μιλήστε μου γι' αυτή, τι κάνει; Ξαφνικά, θα σωπάσουν απορημένοι. Αλήθεια, τι κάνει η άλλη μας η γιαγιά; Και τότε θα νιώσω ότι δεν έχουν μάθει να βλέπουν και να καταλαβαίνουν, ας είναι όμως, και πάλι θα τους ρωτήσω, όχι βέβαια για να βεβαιωθώ, κι ενώ εγώ θα σκέφτομαι να τους ρωτήσω, αυτοί θα 'χουν ξεχάσει κιόλας: δεν θα τους ενδιαφέρω εγώ ούτε οι ερωτήσεις μου, στο δωμάτιό τους, με τα δικά τους θα είναι απασχολημένοι, κι εγώ θα είμαι πάλι μόνη, ολομόναχη...

Απλώνω το χέρι μου, και παίρνω ένα βερίκοκο· το τρώω και περιμένω. Όχι, ούτε αυτό ωφέλησε. Είμαι πάντα εδώ, ανάμεσα στα έπιπλα, μακριά από κάθε σκέψη. Κοιτάζω το τραπέζι. Το ρολόι δείχνει δώδεκα παρά πέντε. Πλάι στο ρολόι, το μπουκάλι με την κολόνια, πλάι, μια εφημερίδα, μετά ένα μαντίλι. Όλα στη θέση τους. Τα κοιτάζω, το βλέμμα μου πλανιέται πάνω τους, αγγίζει τις επιφάνειές τους για να μου πούνε κάτι, μα μου θύμισαν ήδη τόσο πολλά, που δεν έχουν πια τίποτα να μου πουν. Ένα μπουκάλι κολόνιας, μια εφημερίδα, ένα μαντίλι, ένα κλειδί κι ένα ρολόι: τικ-τακ, δουλεύει, και κανείς, ούτε κι ο Σελαχατίν, δεν είναι σε θέση να ξέρει τι είναι χρόνος. Μια στιγμή, ξοπίσω της μια άλλη, κι άλλη μια μικρή, μικρούλικη, κι η σκέψη μου, εσύ σκέψη, που τρέχεις εδώ κι εκεί, μη τυχόν και σκαλώσεις σε καμιά απ' αυτές τις στιγμές, σάλτα, έβγα έξω, άντε, πάμε να βγούμε έξω, έξω από το

χρόνο και το δωμάτιο! Τρώω άλλο ένα βερίκοκο, μα δεν μπορώ να βγω έξω από το χρόνο. Και τότε, θαρρείς, κοιτάζω πιο πολύ τα έπιπλα κι ανατριχιάζω, θέλω να βρω ν' ασχοληθώ με κάτι. Αν δεν υπήρχα εγώ, αν δεν υπήρχε κανείς, τα πράγματα θα μένανε στη θέση τους για πάντα, και τότε κανείς δεν θα μπορούσε να σκεφτεί ότι δεν ξέρει τι είναι η ζωή! Κανείς!

Όχι, τίποτα δεν μπορεί να με αποσπάσει από τις σκέψεις μου. Σηκώνομαι από την καρέκλα, πάω στην τουαλέτα και πλένομαι χωρίς να πειράζω την αράχνη που κρέμεται σε μια γωνιά στο ταβάνι· επιστρέφω στο δωμάτιό μου. Γυρίζω το διακόπτη, η λάμπα που κρέμεται από το ταβάνι σβήνει· μένει αναμμένο μόνο το φως στο κομοδίνο. Ξαπλώνω πάλι στο κρεβάτι. Ο καιρός είναι ζεστός, μα δεν μπορώ να κάνω δίχως πάπλωμα, τι να γίνει, είναι κάτι που σ' αγκαλιάζει, μπαίνεις μέσα του, κρύβεσαι. Έχω ακουμπήσει το κεφάλι μου στο μαξιλάρι, περιμένω, ξέροντας πως δεν θα με πάρει αμέσως ο ύπνος. Το χλομό φως της λάμπας χτυπάει στο ταβάνι, ακούω το τριζόνι. Νύχτες καλοκαιρινές, ζεστές!

Παλιότερα, θαρρείς, τα καλοκαίρια ήταν πιο ζεστά. Πίναμε λεμονάδες, σερμπέτια. Δεν τα αγοράζαμε βέβαια στο δρόμο από τους πωλητές με τις άσπρες ποδιές. Η μητέρα μου συνήθιζε να λέει: Θα φτιάξουμε στο σπίτι, Φατμά, να είναι καθαρό. Γυρίζαμε από την αγορά· τα μαγαζιά δεν είχαν τίποτα καινούργιο. Τα βράδια περιμέναμε τον πατέρα μου, ερχόταν, μιλούσε, εμείς τον ακούγαμε, το στόμα του μύριζε καπνό, η φωνή του ήταν βραχνή. Μια μέρα μου λέει: Φατμά, είναι ένας γιατρός, σε θέλει. Δεν απάντησα. Ένας γιατρός, επαναλαμβάνει, εγώ σωπαίνω, ο πατέρας μου δεν

λέει τίποτε άλλο· την άλλη μέρα μου το ξαναλέει –εγώ ήμουν ακόμη δεκάξι χρονών–, άκου, Φατμά, μου λέει η μητέρα μου, είναι γιατρός, και τότε σκέφτηκα: Περίεργο πράγμα, πού να με είδε άραγε; Φοβήθηκα, δεν ρώτησα και πάλι σκέφτηκα: Γιατρός. Με μια νεκροκεφαλή πάνω στο τραπέζι; Κατόπιν ο πατέρας μου το ξανάπε και πρόσθεσε: Έχει λαμπρό μέλλον, Φατμά, ρώτησα, έκανα τις έρευνές μου, είναι εργατικός, μπορεί να 'ναι και λίγο φιλόδοξος, μα είναι τίμιος κι έξυπνος, σκέψου το καλά. Δεν είπα τίποτα. Έκανε πολλή ζέστη, πίναμε σερμπέτι. Εγώ πώς να ξέρω... Στο τέλος, είπα καλά, και τότε ο πατέρας μου μ' έπιασε και μου είπε: Άκου, κόρη μου, φεύγεις από το σπίτι του πατέρα σου, βάλ' το καλά στο μυαλό σου, τους άντρες δεν τους ρωτάνε πολλά, η περιέργεια είναι για τις γάτες. Καλά, πατέρα, το ξέρω. Εγώ θα σου το ξαναπώ, κόρη μου, και μην έχεις το χέρι σου έτσι, μην τρως τα νύχια σου, μεγάλωσες πια. Καλά, πατέρα, δεν θα κάνω ερωτήσεις. Δεν πρέπει να κάνεις, κόρη μου. Και δεν έκανα ποτέ.

Δεν έκανα ερωτήσεις. Πέρασαν τέσσερα χρόνια, δεν κάναμε παιδιά, έφταιγε, λέει, ο αέρας της Ιστανμπούλ, αργότερα κατάλαβα! Ένα ζεστό καλοκαιρινό βράδυ, ο Σελαχατίν δεν πήγε στο ιατρείο του· ήρθε στο δωμάτιό μου και μου είπε: Δεν θα μείνουμε άλλο στην Ιστανμπούλ, Φατμά. Δεν ρώτησα γιατί, αλλά αυτός μου εξήγησε κουνώντας αδέξια χέρια-πόδια, σαν ανισόρροπο παιδί: Δεν θα μείνουμε άλλο στην Ιστανμπούλ, Φατμά. Σήμερα με κάλεσε ο Ταλάτ πασάς\* και μου είπε: Γιατρέ Σελαχατίν, θα φύγεις από την

\* Πολιτικός του κόμματος Ενότητα και Πρόοδος, υπουργός Εσωτερικών μεταξύ 1913-1917, πρωθυπουργός έως το 1918.

Ιστανμπούλ και δεν θ' ασχοληθείς άλλο με την πολιτική! Έτσι μου είπε ο άτιμος, κι ήταν ανένδοτος. Είσαι πεισματάρης, περνιέσαι για ήρωας, μου είπε, αν όμως θέλω, μπορώ να σε στείλω αμέσως, με το πρώτο πλοίο, μαζί με τους άλλους στις φυλακές της Σινώπης. Τα 'βαλες μαζί μας, κατηγορήσες το κόμμα μας, μα φαίνεσαι άνθρωπος λογικός, έλα στα συγκαλά σου, είσαι παντρεμένος, είσαι γιατρός, έχεις ένα καλό επάγγελμα, μπορείς να κερδίσεις αρκετά χρήματα, ώστε να ζήσεις μια ήσυχη ζωή σ' οποιοδήποτε μέρος του κόσμου. Πώς είναι τα γαλλικά σου, αγαπητέ μου; Ο διάβολος να τον πάρει! Καταλαβαίνεις, Φατμά, αυτοί οι Ενωτικοί το παρακάνουν, δεν ανέχονται την ελευθερία. Τι διαφορά έχουν από τον Αμπντουλχαμίντ;\* Καλά, του λέω, Ταλάτ εφέντη, δέχομαι την εντολή σου, παίρνω τα μπαγκάζια μου και φεύγω, όχι όμως επειδή φοβάμαι τις φυλακές της Σινώπης. Όχι! Στο Παρίσι θα πάμε, Φατμά, γιατί από κει θα είμαι σε θέση να τους δώσω την πρόπευσα απάντηση κι όχι από τις φυλακές της Σινώπης. Ετοιμάσου λοιπόν, φεύγουμε, και κόίτα να πουλήσεις τίποτα διαμαντικά σου! Δεν θέλεις; Καλά, έχω εγώ μια μικρή περιουσία που μου άφησε ο πατέρας μου, κι αν μας είναι δύσκολο να πάμε στην Ευρώπη, μπορούμε να πάμε στη Θεσσαλονίκη, γιατί να 'μαστε μακριά από την πατρίδα; Από εκεί τραβάμε για Δαμασκό, ο γιατρός Ριζά πήγε στην Αλεξανδρέττα, μου γράφει ότι εκεί κερδίζει πολλά, πού είναι τα γράμματά του,

\* Αμπντουλχαμίντ Β' (1842-1918): σουλτάνος από το 1876 μέχρι το 1909, οπότε και εκθρονίστηκε. Κυβέρνησε απολυταρχικά και υπήρξε υπεύθυνος για τους φοβερούς διωγμούς και τις σφαγές των Αρμενίων.

δεν τα βρίσκω, δεν σας είπα να μην πειράζετε τα πράγματα που αφήνω στο τραπέζι μου; Ω Θεέ μου, μπορούμε να πάμε και στο Βερολίνο, στη Γενεύη, ξέρεις πού είναι η Γενεύη; Αυτοί είναι χειρότεροι κι από τον Αμπντουλχαμίντ, τι με κοιτάς έτσι, σαν χαμένη, ετοίμασε τα μπαούλα, τα σεντούκια, η γυναίκα ενός αγωνιστή της ελευθερίας πρέπει να 'ναι ατρόμητη, έτσι δεν είναι, μη φοβάσαι. Εγώ σώπαινα, δεν του έλεγα ούτε καν το γνωστό «εσύ ξέρεις», ενώ ο Σελαχατίν συνέχεια μιλούσε, έλεγε για τον αγώνα που κάνανε κάποτε από το Παρίσι αυτός κι οι ομοϊδεάτες του ενάντια στον Αμπντουλχαμίντ, για τον αγώνα που θα συνέχιζαν τώρα ενάντια στους σημερινούς τυράννους, και πρόσθεσε ότι μια μέρα οπωσδήποτε θα γυρίζαμε με το τρένο από το Παρίσι νικητές! Κατόπιν, είπε να πάμε στη Δαμασκό κι έπειτα να πάμε στη Σμύρνη, και το βράδυ είπε: Όχι, καλύτερα να πάμε στην Τραπεζούντα, μα πρέπει να πουλήσουμε όλα τα υπάρχοντά μας, Φατμά, είσαι έτοιμη για θυσίες; Θέλω να ριχτώ στον αγώνα με όλες μου τις δυνάμεις! Πρόσεχε, Φατμά, μην πεις τίποτα στους υπηρέτες, γιατί ακόμη κι οι τοίχοι έχουν αυτιά, όμως, Ταλάτ εφέντη, δεν ήταν ανάγκη να μου πεις εσύ «φύγε». Δεν μπορώ πια να μείνω σ' αυτή την αναθεματισμένη την Ιστανμπούλ, σ' αυτό το μπορντέλο, Φατμά, εσύ πού λες να πάμε, πες κάτι κι εσύ! Εγώ σώπαινα και σκεφτόμουνα ότι απέναντί μου είχα ένα παιδί. Ναι, ο σατανάς μονάχα ένα παιδί μπορεί να ξεγελάσει σε τέτοιο βαθμό, καταλάβαινα ότι είχα παντρευτεί ένα παιδί που θα μπορούσε να επηρεαστεί και να λοξοδρομήσει διαβάζοντας τρεις τόμους βιβλία. Μεσάνυχτα βγήκα από το δωμάτιό μου, έκανε ζέστη, ήθελα κάτι να πιω. βλέποντας φως στο δωμάτιό του, πήγα, μισάνοιξα την πόρτα

του, τον είδα: ο Σελαχατίν έκλαιγε, με τους αγκώνες ακουμπισμένους στο τραπέζι, το κεφάλι ανάμεσα στα χέρια του. Το άσχημο φως από τη χλομή λάμπα φώτιζε το πρόσωπό του. Η νεκροκεφαλή, που την είχε πάντα στο τραπέζι, τον κοίταζε κι αυτή κοτζάμ άντρα που έκλαιγε. Έκλεισα σιγά-σιγά την πόρτα, πήγα στην κουζίνα, ήπια ένα ποτήρι νερό και σκέφτηκα ότι ο άντρας μου δεν ήταν παρά ένα παιδί.

Σηκώνομαι σιγά σιγά από το κρεβάτι, κάθομαι στο τραπέζι και κοιτάζω την καράφα. Πώς τα καταφέρνει το νερό και μένει έτσι ακίνητο; Μου κάνει εντύπωση, θαρρείς και μια καράφα γεμάτη νερό είναι κάτι παράξενο. Μια μέρα φυλάκισα μέσα σ' ένα ποτήρι μια σφήκα. Όποτε βαριόμουνα στο κρεβάτι μου, σηκώνόμουνα και την κοίταζα. Δυο μέρες στριφογύριζε μέσα στο ποτήρι, μέχρι να καταλάβει πως ήταν αδύνατο να βρει διέξοδο και να φύγει. Κατόπιν μαζεύτηκε σε μια γωνιά ακίνητη, περιμένοντας, χωρίς ωστόσο να ξέρει τι περιμένει. Είχε καταλάβει ότι δεν της έμενε τίποτε άλλο από το να περιμένει. Και τότε αηδίασα, τη σιχάθηκα, άνοιξα τα παντζούρια, έσυρα το ποτήρι μέχρι την άκρη του τραπεζιού και το σήκωσα, για να πετάξει, να φύγει η σφήκα, μα η χαζή δεν πέταξε! Έμενε έτσι πάνω στο τραπέζι. Φώναξα τον Ρετζέπ, του είπα να τη σκοτώσει. Αυτός πήρε ένα κομμάτι εφημερίδας, έπιασε τη σφήκα με προσοχή και την άφησε να φύγει από το παράθυρο. Δεν το άντεχε η καρδιά του να τη σκοτώσει. Κι αυτός σαν τη σφήκα είναι.

Γέμισα το ποτήρι με νερό, το ήπια σιγά σιγά. Τι να κάνω; Σηκώνομαι, γυρίζω πίσω στο κρεβάτι μου, ακουμπάω το κεφάλι μου στο μαξιλάρι και σκέφτομαι τις μέρες που έχτιζε αυτό το σπίτι ο Σελαχατίν. Μ' έπιανε από το χέρι

και με πήγαινε από δωμάτιο σε δωμάτιο. Εδώ, μου έλεγε, θα γίνει το ιατρείο μου, εδώ η τραπεζαρία, εδώ θα είναι η κουζίνα, ευρωπαϊκού στιλ· για τα παιδιά ετοιμάζω ξεχωριστά δωμάτια για το καθένα, γιατί πρέπει να μπορούν ν' αποσύρονται, για να καλλιεργήσουν την προσωπικότητά τους, ναι, Φατμά, θέλω τρία παιδιά· καθώς βλέπεις, δεν φτιάχνω καφάσια στα παράθυρα, τι άσχημη λέξη, πουλιά είναι οι γυναίκες, ζώα είναι; Όλοι είμαστε ελεύθεροι. Όποτε θέλεις, μπορείς ελεύθερα να μ' αφήσεις και να φύγεις. Φτιάχνουμε κι εμείς παντζούρια όπως κι οι Ευρωπαίοι, και λέγε το πια με το όνομά του, Φατμά, όχι σεχνίσι, μπαλκόνι το λένε, ένας κλειστός εξώστης είναι. Τι όμορφη που είναι η θέα! Η Ιστανμπούλ πρέπει να είναι κάπου εκεί κάτω από τα σύννεφα, πενήντα χιλιόμετρα μακριά, καλά που κατεβήκαμε από το τρένο στην Γκέμπζε, γρήγορα περνάει ο καιρός, δεν πιστεύω να μπορέσουν ν' αντέξουν πολύ, μ' αυτή την ανόητη κυβέρνηση. Μπορεί, πριν τελειώσει καλά καλά το σπίτι μας, να πέσουν οι Ενωτικοί και να επιστρέψουμε στην Ιστανμπούλ, Φατμά...

Σε λίγο καιρό τελείωσε το σπίτι, γεννήθηκε ο γιος μου, ο Ντογάν, κι άρχισε πάλι πόλεμος. Μα η ανόητη κυβέρνηση των Ενωτικών δεν έπεσε, και τότε ο Σελαχατίν μου είπε: Καλά θα κάνεις, Φατμά, να επιστρέψεις πια στην Ιστανμπούλ, ο Ταλάτ εμένα θέλησε ν' απομακρύνει, όχι εσένα. Γιατί δεν πηγαίνεις να δεις τη μητέρα σου, τον πατέρα σου, να επισκεφθείς τις κόρες του Σουκρού πασά, να κάνεις ψώνια, ν' αγοράσεις φορέματα, να βάλεις τα ρούχα που ολημερίς κάθεσαι και ράβεις στη ραπτομηχανή, να φορέσεις και τα πλεχτά που πλέκεις τις νύχτες, να τα δείξεις στη μητέρα σου, γιατί, Φατμά, γιατί δεν πηγαίνεις; μου είπε. Κι



εγώ του απάντησα: 'Όχι, μαζί θα πάμε, Σελαχατίν, θα πάμε μαζί όταν πέσει η κυβέρνησή τους. Έλα όμως που η κυβέρνηση δεν έλεγε να πέσει. Κατόπιν, μια μέρα, το είδα στην εφημερίδα. Οι εφημερίδες του Σελαχατίν έρχονταν με καθυστέρηση τριών ημερών, όμως τώρα πια δεν έτρεχε όπως πρώτα να τις πάρει. Ούτε έδινε ιδιαίτερη σημασία στις πολεμικές ειδήσεις από τα μέτωπα της Παλαιστίνης, της Γαλικίας και των Δαρδανελίων. Πολλές φορές μάλιστα ούτε καν τις ξεφύλλιζε, όπως έκανε παλιά, μετά το βραδινό φαγητό. Την εφημερίδα εκείνη τη διάβασα εγώ πρώτη κι έμαθα για την πτώση των Ενωτικών. Την άφησα στο πιάτο του, σαν ώριμο φρούτο. Όταν άφησε για λίγο την εγκυκλοπαίδεια και κατέβηκε κάτω για το μεσημεριανό φαγητό, είδε την εφημερίδα και την είδηση που δημοσιευόταν με πελώρια στοιχεία. Τη διάβασε και δεν είπε τίποτα. Ούτε κι εγώ τον ρώτησα μα, μέχρι το βράδυ, άκουγα πάνω από το κεφάλι μου τα βήματά του· δεν σταμάτησαν καθόλου και κατάλαβα ότι όλο το απόγευμα δεν είχε γράψει ούτε μια λέξη για την εγκυκλοπαίδειά του. Κι όταν δεν μίλησε ούτε το βράδυ στο φαγητό, του είπα: Είδες, Σελαχατίν, τους ρίξαμε. Ναι, απάντησε, η κυβέρνηση έπεσε, οι Ενωτικοί αφού κάνανε το κράτος να χρεοκοπήσει, τα παράτησαν και φύγανε, χάσαμε βέβαια και τον πόλεμο! Δεν με κοίταζε στα μάτια ούτε μιλούσε. Σηκώθηκε από το τραπέζι, και τότε, πάλι δίχως να με κοιτάξει στα μάτια, σαν να μην τολμούσε να μου ομολογήσει κάποια αμαρτία του, μου είπε σιγανά και ντροπαλά: Θα γυρίσουμε στην Ιστανμπούλ, Φατμά, μόλις τελειώσω την εγκυκλοπαίδεια, γιατί, οι μικροανοησίες, που αυτοί στην Ιστανμπούλ τις ονομάζουν πολιτική, είναι ένα τίποτα μπροστά στη σπουδαιότητα της

δουλειάς που θα κάνω με αυτή την εγκυκλοπαίδεια, δουλειά που θα επηρεάζει τον κόσμο ακόμη κι ύστερα από πολλούς αιώνες. Δεν έχω το δικαίωμα να τα παρατήσω, Φατμά, τώρα αμέσως ανεβαίνω επάνω, είπε, κι ανέβηκε βιαστικά· και, μέχρι τη στιγμή που ήρθε αντιμέτωπος με το θάνατο, αφού για τέσσερις μήνες υπέφερε από φριχτούς πόνους, μέχρι τη μέρα που έφτυσε αίμα και πέθανε, εξακολούθησε, για τριάντα χρόνια, να γράφει εκείνη τη φριχτή εγκυκλοπαίδεια, γι' αυτό κι εγώ, μονάχα γι' αυτό, σ' ευχαριστώ, Σελαχατίν, αφού εβδομήντα χρόνια τώρα μένω εδώ, στο Τζενέτσισαρ, και δεν βυθίστηκα στην αμαρτία, στο «λαϊκό κράτος και την Ιστανμπούλ του μέλλοντος», όπως έλεγες. Ναι, τη γλίτωσα, Φατμά, έτσι δεν είναι, μπορώ λοιπόν πια να κοιμάμαι ήσυχα...

Μα δεν κοιμάμαι, ακούω από μακριά τη σφυρίχτρα του τρένου και κατόπιν, σιγά σιγά, το θόρυβο της μηχανής του. Παλιότερα το θόρυβο αυτό τον αγαπούσα. Σκεφτόμουνα πως πέρα, μακριά, υπήρχαν χώρες, περιοχές, σπίτια, κήποι, που αγνοούσαν την αμαρτία, μα ήμουνα παιδί, εύκολα γελιόμουνα. Νά, λοιπόν, έφυγε άλλο ένα τρένο, δεν το ακούω πια, πού πάει; Μην το σκέφτεσαι, Φατμά. Το μαξιλάρι κάτω από το μάγουλό μου ζεστάθηκε, το γύρισα από την άλλη. Τώρα είναι δροσερό. Τις χειμωνιάτικες νύχτες, παρ' όλο το κρύο, δεν πλησιάζαμε ο ένας τον άλλο για να ζεσταθούμε. Ο Σελαχατίν κοιμόταν ροχαλίζοντας, εγώ, αηδιασμένη από τη μυρωδιά του κρασιού που έβγαινε από το στόμα του, πήγαινα και καθόμουνα στο κρύο διπλανό δωμάτιο. Μια φορά μπήκα στο γραφείο του· ήθελα να ψάξω τα χαρτιά του, να δω τι έγραφε όλη τη μέρα: έγραφε ένα άρθρο για τον πίθηκο, τον πρόγονο του ανθρώπου: Τις μέρες αυτές, που η

επιστήμη στη Δύση εξελίχτηκε τόσο, ώστε να θεωρεί ασήμαντο το πρόβλημα της ύπαρξης του Θεού και να το παραμερίζει, τους πνευματικούς μας ανθρώπους δεν πρέπει να τους απογοητεύει το γεγονός της καθυστέρησης της Ανατολής και της επιμονής της να συνεχίζει να κοιμάται στα σκοτάδια του Μεσαίωνα, απεναντίας, να τους εγκαρδιώνει, να τους σπρώχνει στη δουλειά· γιατί είναι ολοφάνερο, συνέχιζε, ότι εμείς δεν πρέπει απλώς να μεταφέρουμε εδώ την επιστήμη της Δύσης, μα να την αφομοιώσουμε, να την επανεφεύρουμε· πρέπει να καλύψουμε το συντομότερο δυνατόν τη διαφορά των αιώνων που μας χωρίζει με τη Δύση· τώρα, που συμπληρώνω τον έβδομο χρόνο της προσπάθειάς μου αυτής, βλέπω πόσο αποβλάκωσαν το λαό με το φόβο του Θεού. Θεέ μου, Φατμά, μη διαβάζεις, άλλο· μα δεν μπορώ να κρατηθώ, συνεχίζω: Για να καταφέρω να ξυπνήσω τα κοιμισμένα μυαλά, βρίσκομαι στην ανάγκη να γράψω πράγματα παράξενα, που σε προηγμένες χώρες είναι πια κοινοτοπίες· να είχα τουλάχιστον ένα φίλο με τον οποίο θα μπορούσα να τα συζητήσω όλα αυτά· μα όχι μόνο δεν έχω κανένα φίλο, αλλά έχω χάσει και κάθε ελπίδα με την κρύα γυναίκα μου. Είσαι μόνος, ολομόναχος, Σελαχατίν. Έγραφε, έγραφε... Σ' ένα χαρτάκι είχε σημειώσει: Δουλειά που έχω να κάνω αύριο: να χρησιμοποιήσω το χάρτη από το βιβλίο του Πολικόφσκι, για την πορεία που ακολουθούν οι πελαργοί και άλλα πουλιά όταν μεταναστεύουν· για ν' αποδείξει στους χοντροκέφαλους την ανυπαρξία του Θεού, είχε γράψει τρεις παροιμίες. Όχι, δεν μπορώ να συνεχίσω, φτάνει, Φατμά. Πέταξα τα αμαρτωλά χαρτιά κι έφυγα από το παγωμένο δωμάτιο και, μέχρι που πέθανε, δεν ξαναμπήκα. Την άλλη μέρα το πρωί ο Σελαχατίν το κατάλαβε αμέσως: Χτες

τη νύχτα, την ώρα που κοιμόμουνα, μπήκες στο δωμάτιό μου, Φατμά; Εγώ δεν μίλησα. Μπήκες στο δωμάτιό μου, Φατμά, κι ανακάτεψες τα χαρτιά μου, σωστά; Γιατί δεν μιλάς; Τα έκανες άνω-κάτω, χάλασες τη σειρά τους, ορισμένα απ' αυτά τα 'ριζες κάτω, Φατμά, ας είναι, δεν πειράζει, μπορείς να τα διαβάσεις όσο θέλεις, διάβασέ τα! Εγώ δεν μιλούσα. Τα διάβασες, εε; Καλά έκανες, Φατμά. Ποια είναι η γνώμη σου; Εγώ εξακολουθούσα να σωπαίνω. Ξέρεις καλά την επιθυμία μου, Φατμά, το καλύτερο που έχει να κάνει κανείς είναι να διαβάζει, διάβαζε και μορφώσου, γιατί πολλά είναι αυτά που πρέπει να κάνουμε, τι λες; Εγώ σωπαίνα. Αν διαβάσεις και φωτιστείς, θα νιώσεις, Φατμά, πόσο πολλά πράγματα έχει να κάνει στη ζωή του ο άνθρωπος, πόσο πολλά!

Όχι, πολύ λίγα πράγματα υπάρχουν στη ζωή. Πολύ λίγα, ενενήντα χρόνια είναι αυτά, τώρα ξέρω. Πράγματα, δωμάτια· κοιτάζω, βλέπω· τριγυρίζω· έπειτα λίγο περισσεύμα χρόνου· σταγόνες νερού που στάζουν ασταμάτητα, από μια βρύση που ποτέ δεν καταφέρνουμε να την κλείσουμε: στο σώμα μου, στο κεφάλι μου, το τώρα ήταν το χτες, το χτες ήταν το σήμερα, μέχρι που ν' ανοιγοκλείσεις τα μάτια σου, κλείνουν τα παντζούρια, η νύχτα, η μέρα, άλλο ένα πρωινό· μα δεν γελιέμαι. Και πάλι περιμένω. Αύριο θα 'ρθουν. Γεια σας, καλημέρα! Πώς είστε, γιαγιάκα! Θα φιλήσουν το χέρι μου, θα γελάσουν. Πόσο παράξενα είναι τα μαλλιά του κεφαλιού που σκύβει στο χέρι μου! Πώς είστε, πώς είστε, γιαγιά; Τι μπορεί να πει ένας άνθρωπος σαν εμένα; Ζω και περιμένω. Τάφοι, νεκροί. Έλα, ύπνε, πάρε με.

Γυρίζω στο κρεβάτι μου. Δεν ακούω πια ούτε και το τριζόνι. Έφυγε κι η μέλισσα. Όπου να 'ναι θα ξημερώσει. Και

μόλις ξημερώσει, πάνω στη στέγη τα κοράκια, οι καρακάξες... Ξυπνώ πρωί και τα ακούω. Είναι αλήθεια πως οι καρακάξες είναι κλέφτρες; Μια καρακάξα έκλεψε τα διαμαντικά μιας βασίλισσας, μιας πριγκίπισσας, την κυνήγησαν μα δεν μπόρεσαν να την πιάσουν. Ήμouνα περίεργη, δεν μπορούσα να καταλάβω πώς εκείνο το πουλί σήκωσε τόσο βάρος. Πώς πετούν τα πουλιά; Τα αερόστατα, τα ζέπελιν κι εκείνος ο νεαρός, ο περίφημος Λίντμπεργκ, πώς καταφέρνουν να πετάξουν, έγραφε ο Σελαχατίν. Όταν κατέβαζε όχι ένα μα δυο μπουκάλια, δεν έδινε σημασία αν τον άκουγα ή όχι, και μετά το φαγητό μου έλεγε: Σήμερα έγραψα για τα αεροπλάνα, τα πουλιά, για το πώς πετάνε, Φατμά, σε λίγες μέρες θα τελειώσω το άρθρο σχετικά με τον αέρα, άκου να δεις. Ο αέρας δεν είναι κάτι κενό, Φατμά, μέσα του υπάρχουν κάθε λογής σωματίδια. Μα εγώ, όχι, αδύνατο να καταλάβω πώς πετούν τα αερόστατα, όμως ο Σελαχατίν, γεμάτος ενθουσιασμό, εξηγούσε, και κατέληγε όπως πάντα στο συμπέρασμα που ήθελε: Νά, λοιπόν, που πρέπει να τα μάθουμε όλα αυτά, εκείνο που μας χρειάζεται είναι μια εγκυκλοπαίδεια, όταν μάθουμε σωστά τις φυσικές και κοινωνικές επιστήμες, τότε ο Θεός θα πεθάνει, κι εμείς... Μα εγώ δεν σ' ακούω πια! Δεν ακούω ούτε κι αυτά που λέει με άκρατο ενθουσιασμό ύστερα από το τρίτο μπουκάλι: Ναι, δεν υπάρχει Θεός, Φατμά, υπάρχει μονάχα επιστήμη. Ο Θεός σου πέθανε, ανόητη γυναίκα! Κατόπιν, όταν δεν του έμενε τίποτα εκτός από το ν' αγαπάει τον εαυτό του και μαζί να τον σιχαίνεται, παρασυρόταν από σεξουαλική ορμή κι έτρεχε στην παράγκα του κήπου. Μη σκέφτεσαι, Φατμά. Μια υπηρέτρια... Μη σκέφτεσαι... Και δυο σακάτηδες! Άλλα πράγματα σκέψου! Τα

όμορφα πρωινά, τους παλιούς κήπους, τις άμαξες... Έλα, ύπνε, πάρε με...

Απλώνω το χέρι μου προσεχτικά και σβήνω τη λάμπα. Βαθύ σκοτάδι! Ανάμεσα από τα παντζούρια γλιστράει λίγο φως, το ξέρω. Δεν ξεχωρίζω τα έπιπλα, λυτρώθηκαν από το βλέμμα μου, σωπαίνουν, κλείστηκαν στον εαυτό τους, σαν να λένε πως και δίχως εμένα θα μπορούσαν να μένουν στη θέση τους ακίνητα, μα εγώ σας ξέρω καλά. Είστε εκεί, έπιπλα, κοντά μου, ξέρω, με νιώθετε. Κάπου κάπου, ένα απ' αυτά τρίζει, το ξέρω αυτό το τρίξιμο, δεν με ξενίζει καθόλου, και θέλω να βγάλω μια φωνή, και σκέφτομαι: Τι παράξενο που είναι το κενό μέσα στο οποίο βρισκόμαστε! Το τικ-τακ του ρολογιού το διαιρεί σε τμήματα. Οριστικά και σταθερά. Μια σκέψη, κατόπιν μια άλλη. Κατόπιν ξημερώνει κι έρχονται. Γεια σας, γεια σας. Κοιμάμαι, ξυπνώ, η ώρα έχει περάσει, τον πήρα για τα καλά. Ήρθανε, κυρία, ήρθανε! Εκεί που περίμενα, ακούγεται ένα άλλο τρένο που σφυρίζει. Για πού; Στο καλό! Για πού, Φατμά, για πού; Εμείς φεύγουμε, μητέρα, η Ιστανμπούλ απαγορεύεται για μας. Πήρες τα δαχτυλίδια σου; Τα πήρα! Τη ραπτομηχανή; Την πήρα κι αυτή. Τα κοσμήματά σου; Θα σου χρειαστούν, Φατμά, μέχρι το τέλος της ζωής σου, θα σου χρειαστούν. Να γυρίσεις όμως σύντομα! Μην κλαις, μητέρα. Τα σεντούκια και τα άλλα απαραίτητα φορτώνονται στο τρένο. Δεν μπόρεσα ακόμη να κάνω παιδί, πηγαίνουμε ταξίδι, ποιος ξέρει σε ποιες χώρες πηγαίνουμε μαζί με τον άντρα μου, εξόριστοι· μπαίνουμε στο τρένο, μας κοιτάζουν, κουνάω το χέρι μου, αντίο, μπαμπά, αντίο, μαμά, κοιτάζετε, φεύγω, πηγαίνω μακριά.